

Litteraturgranskningar

Litteraturredaktör: Rickard Andersson

Pålsson, Anne-Marie, 2011. *Knapptryckarkompaniet: rapport från Sveriges riksdag*. Stockholm: Bokförlaget Atlantis AB.

Anmälan av Torbjörn Bergman

Nationalekonomen Ann-Marie Pålsson blev känd för en bred allmänhet när hon tog initiativet till debatten om ett skatteavdrag för köp av hushållstjänster, det som också kom att bli känt som "pigdebatten". Avdraget (RUT) har sedan införts och är idag inte lika kontroversiellt som det var när Pålsson en gång introducerade förslaget. Pålsson blev i många läger hyllad som en fritänkande förslagsläggare och detta, hävdar hon själv (s. 7), bidrog starkt till att hon blev tillfrågad om att ställa upp på en riksdagslista för moderaterna. I valet 2002 blev hon invald i riksdagen.

Pålsson har nu skrivit en bok utifrån sina riksdagserfarenheter. Boken heter *Knapptryckarkompaniet: rapport från Sveriges riksdag* och ger läsaren många intressanta bilder. En fascinerande och på många sätt dominerande bild är den naivitet som Pålsson verkar ha haft inför uppdraget. Hon förvånas över att senioritet i riksdagen spelar så stor roll, över att hon inte själv får välja i vilket utskott hon ska tjänstgöra och över att det egna partiets ledning och dess tjänstemän har ett så stort inflytande över den politik som förs och de beslut som fattas. Pålsson förvånas också över hur lite en enskild riksdagsledamot utanför de innersta partiledarkretsarna verkar kunna påverka det som sker. En statsvetare kan på denna punkt kanske lockas att raljera med den bild av riksdagsarbetet som Pålsson måste ha haft före uppdraget. Frestelsen är stor att säga att bland samhällsvetare ska det till en nationalekonom för att kombinera en så uppenbar intelligens och tunga

meriter från forskning med en så verklighetsfrånvärd föreställning om hur politik och riksdagsarbete egentligen fungerar.

På ett liknande sätt förhåller det sig med det empiriska underlaget för hennes slutsatser. Boken är full av referenser till hur saker och ting har förändrats och försämrats över tid. Inte minst sedan den nuvarande regeringsformen infördes i mitten av 1970-talet sägs utvecklingen ha gått åt fel håll. Ibland är det mer oklart när den stora försämringen ska ha inträffat men försämringarna anses ha varit genomgripande. Riksdagen är "inte längre" det maktcentrum som väljarna tror (s. 11). I riksdagsgruppen "har tystnaden brett ut sig och lydnaden upphöjts till norm" (s. 49). Ett annat exempel i samma anda är påståendet att med "vårt konstitutionella ramverk – maktkoncentration, parlamentarism och strikt proportionella val – blev de valda ledamöternas beroende av partiledarna nästan total" (s. 160). Visst kan dessa påståenden ha fog för sig, men kan lika gärna – och till och med troligare – återigen vara ett uttryck för en alltför idealiserad bild av hur det var "förr". Förr, före de senaste decennierna, och i vart fall före mitten av 1970-talet, verkar partierna enligt Pålsson ha varit mycket demokratiska, partiledarna mindre inflytelserika och på den tiden ska de enskilda ledamöterna haft stor makt att påverka i både stort och smått. Inte minst verkar partigrupperna i riksdagen ha varit deliberativa mötesplatser där kunniga ledamöter samtalade sig fram till de bästa möjliga förslagen.

Problemet är förstas att detta är empiriskt icke underbyggda påståenden om hur det var förr. Mer nyanserade statsvetenskapliga studier av partigrupper och partidisciplin, som Isberg (1999) och Davidsson (2006) pekar på en ökad individualisering inom riksdagen. Möjligen är denna kopplad till

personvalsinslaget, men inte minst verkar den hänga samman med den yngre generationens syn på sitt uppdrag. Om man till denna förändring i synsätt lägger resultaten från systematiska jämförelser av partier och parlament i de nordiska länderna över längre tid (Bergman & Strøm 2011) verkar det snarare vara så att det är det "individualistiska" synsätt som Pålsson anlägger på ledamotsuppdraget som har blivit vanligare medan den faktiska situationen d.v.s. utrymmet för den enskilda ledamoten inte nödvändigtvis blivit mindre.

Trots brister som de ovan nämnda, och en del andra, som i de komparativa utblickarna – Österrike sägs exempelvis ha ett "Renodlat presidentstyre" (s. 169) – där hon i stort förlitar sig på en enda källa, nämligen uppgifter från riksdagens utredningstjänst (ett annat RUT), är Pålssons bok alltså läsvärd. Den är läsvärd för att den anlägger ett tämligen konsekvent individualistiskt perspektiv på riksdagsarbetet och hur det är att verka som ledamot när man som i hennes fall inte har vana från och har socialiserats in i partiarbete över längre tid. Jag finner boken särskilt läsvärd i de delar som beskriver partiledningens roll i relation till riksdagsgruppen, riksdagsgruppens inre arbete och kanske framförallt när det gäller relationen till tjänstemännen inom riksdagen.

I sammanhanget gör jag särskilt två observationer. För det första, beskrivningen av partiledarens dominans över partigruppen och hur denna utövas är en motvikt till den något naiva syn på makten och maktens utövare som inte bara präglar akademiker utanför vårt ämne. Inom moderaterna är det partiledaren som bestämmer inriktningen på partiets politik. Men även om partipiskan kan vina hårt så är det oftast genom ett system av belöningar och bestraffningar i termer av tillgång till möten i den innersta kretsen, fördelningen av utskottsplatser och andra viktiga uppdrag och i rekryteringen av partigruppens ledande ledamöter som partiledaren utövar sin makt och kontroll. Det är möjligt att maktkoncentrationen och hierarkierna är något starkare

inom moderaterna än inom flera andra partier (se Teorell 1998), men den partiledare som inte kan styra sin partigrupp kanske inte heller blir så långlivad på posten? Pålsson ger i vart fall en livfull beskrivning av maktens flera ansikten. Detta är en anledning till att läsa boken.

För det andra, och det är kanske det mest intressanta för en statsvetare som i vart fall delvis är inläst på litteraturen om västerländska parlament i stort och riksdagen i synnerhet: Pålsson belyser den roll och betydelse som partiernas kanslier och de anställda tjänstemännen har för riksdagsarbetet. Här vet vi att det skett en förändring. De anställda har blivit fler jämfört med på 1970- och 1980-talen. Men det är inte den enskilda ledamoten som kontrollerar eller anställer sina medarbetare. Det är enligt Pålsson riksdagsgruppernas kanslier som anställer, styr och bestämmer utifrån partiledningens uppdrag – inte utifrån vad en enskild ledamot ser som sitt uppdrag. Hon beskriver ingående flera tillfällen då partiets tjänstemän i riksdagen informerades om att hon drev "fel" politik och ville justera och lägga tillrätta hennes "missuppfattningar". Hon beskriver vidare hur tjänstemännen också präglar debatten i kammaren. Dessa debatter "är inte några debatter i egentlig mening utan mest en oinspirerad redovisning av partiets uppfattning som läses upp i kammarens talarstol från ett färdigskrivet manus" (s. 103). Dessutom, så att det ska bli rätt, skriver tjänstemännen i mångt och mycket dessa tal. Inte heller detta överraskar den som studerat riksdagen lite mer ingående men det kan ändå tjäna som ett varningens ord för de doktorander och andra som i brist på annat material läser in deliberation och ledamöternas sanna preferenser i riksdagens protokoll.

Pålsson är förvånad över bristerna i svensk demokrati. Det är inte jag. Rollerna är ombytta när det kommer till de mer långtgående konstitutionella reformförslag som hon landar i. Hon förespråkar majoritetsval i enmansvalkretsar, ett förstärkt lagråd som ska kunna stoppa lagförslag och att Sverige återinför

ett tvåkammerssystem. Vidare bör det införas medborgarinitiativ, som i EU och på kommunal nivå, och hon diskuterar även ett svenskt presidentstyre. För en något förvånad och skeptisk läsare är det inte klart vad som skulle bli så mycket bättre efter dessa reformer eller att den representativa demokratin fungerar så mycket bättre i något annat land!

Återigen är det i den mer detaljerade analysen av riksdagsarbetet och av relationen till de av partierna anställda som förslagen är mer intressanta. Om tjänstemännen i stället skulle anställas i ledamöternas valkretsar skulle deras lojalitet till ledamöternas valkrets förstärkas. Kravet på att partierna öppet ska redovisa sin ekonomi och varifrån medlen kommer är inte nytt men det är rimligt. Sedan vill hon att det ska vara partiernas medlemsorganisationer som på stämmor och möten avgör vilka som ska stå på partiernas listor, inte valberedningar (eller motsvarande). Kanske finns det i denna typ av förslag en grogrund för en reformdebatt som så småningom ger avtryck i formell reglering och i faktiskt handlande, precis som "pigdebatten" en gång gjorde?

När ni trycker på knappen i er internetbokhandel, eller tittar på hyllorna hos de bokhandlare som finns kvar, välj då gärna denna bok. Förmodligen kommer ni som jag inte att hålla med om allt och gör ni det så kan ni också behöva läsa även annan litteratur, t.ex. den som i övrigt nämns i litteraturförteckningen. Men Pålsson är stridbar, hon tar ett perspektiv och jag uppfattar hennes demokratikritik som ärligt menad och seriös. Hon bryr sig om demokratin! Läs gärna Pålssons bok, den lämnar dig nog inte oberörd.

Litteraturförteckning

Bergman, Torbjörn & Strøm, Kaare (red.), 2011. *The Madisonian Turn – Political Parties and Parliamentary Democracy in Nordic Europe*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Davidsson, Lars, 2006. *I linje med partiet?: Maktspel och lojalitet i den svenska riksdagen*. Stockholm: SNS förlag.

Isberg, Magnus, 1999. *Riksdagsledamöten i sin partigrupp: 52 riksdagsveteraners erfarenheter av partigruppernas arbetsätt och inflytande*. Hedemora: Gidlunds förlag i samarbete med Riksbankens Jubileumsfond.

Teorell, Jan, 1998. *Demokrati eller fåtalsvälde?: om beslutsfattande i partioorganisationer*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Torbjörn Bergman är professor i statsvetenskap vid Södertörns högskola och Umeå universitet
E-post: torbjorn.bergman@sh.se, torbjorn.bergman@pol.umu.se

Hadenius, Axel, 2011. *USA – det annorlunda landet: Politiskt liv från George Washingtons tid till idag*. Stockholm: Carlsson bokförlag.

Anmälan av Jacob Sohlberg

Trots stora problem med ekonomin och med kostsamma krig är USA förmodligen världens viktigaste stat. Politiska beslut i USA påverkar de flesta, inklusive svenskar. Det är därmed centralt att vi förstår amerikansk politik bättre. Axel Hadenius utmärkta bok, *USA – det annorlunda landet: Politiskt liv från George Washingtons tid till idag*, fyller här en viktig funktion eftersom den på ett rakt sätt beskriver hur dagens politik i USA har formats av dess historia. Liksom titeln antyder så ger boken en bred bild av amerikansk politik.

Den amerikanska statens agerande kan verka ogenomträngligt och stundtals till och med underligt. Ibland är presidenten oerhört mäktig, som George W. Bushs agerande efter den 11 september 2001 visar. Ibland är presidenten närapå lamslagen av en kongress som vägrar att gå på samma linje, vilket kan exemplifieras av budgetstriderna år 1995 och 2011. Ofta står delstater mot det federala, som i fallet om Arizonas immigrationslag, SB 1070. Många politiska strider beslutas inte slutgiltigt av den person eller det parti som fått flest röster, utan av domstolsväsendet, som i fallen *Citizen United v. Federal Election*